

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Jaroslavem Petrem

RG-50.675.0011

Dobry den.

Dobry den.

Můžete mi říci vaše celé jméno?

Doktor Jaroslav Petr

Kdy jste se narodil?

Narodil jsem se dvacátého prvního března devatenáct set dvacet tři.

A kde to bylo?

V Poličce.

Kde jste vyrůstal? Vyrůstal jste i v Poličce?

Vyrůstal jsem v Poličce u svých rodičů na horním předměstí.

Do školy jste chodil kam?

Obecnou školu jsem absolvoval v Poličce, a po absolvování páté třídy jsem byl přijat do gymnázia, kde jste studoval osm roků až do maturity v roce devatenáct set čtyřicet dva.

Měl jste nějaké židovské spolužáky nebo spolužačky?

Pochopitelně. Od první třídy chodily s námi, především to byla Ilona Kleinová z Poličky, a dále to byl Weisenstein, my jsme mu říkali David. Ten byl z bystrého a další spolužačkou z Bystrého byla Markéta Lípová.

Když si vzpomenete na ten váš pobyt v obecné škole, vy jste věděl, že jsou židovského původu?

Samozřejmě, my jsme ty děti znali, a pamatuji si, že jsem se jednou potkal s mladým rabínem, který tam občas docházel do Masarykových škol, kde vyučoval děti židovskému náboženství, a v jeho ruce jsem viděl nějakou učebnici psanou hebrejsky.

Čili hodiny náboženství byly rozdělené a židé měli svoje vyučování?

Ty židovské, ty chodily na náboženství mimo vyučování, ale v budově Masarykových škol.

Jaké bylo soužití těch dětí? Byly nějaké rozdíly mezi židy a...?

Soužití s těmi dětmi bylo naprosto bez závad, my jsme s nimi kamarádili, jako jsme kamarádili všichni ostatní společně.

Vzpomenete si na nějakou příhodu, kdy by třeba někdo nadával nebo se vysmíval židovským spolužákům kvůli jejich původu?

Na něco takového ze svých dětských let si vůbec nepamatuji, protože my jsme je brali jako všechny ostatní své spolužáky, byli s námi jedna parta.

Potom když jste šel na gymnázium, tak i na gymnáziu jste měl nějaké spolužáky židovského původu?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

O těch jsem před chvílí hovořil, že to byla Ilona Kleinová, David Weisenstein a Marta Lípová.

Vzpomenete si, z jakých rodin pocházeli? Například ta Ilona Kleinová?

Ilona Kleinová bydlela se svými rodiči v Riegerově ulici, pod kostelem poličským, a její tatínek prodával potřeby pro obuvníky, pro ševce.

Jak byste charakterizoval tu jejich rodinu? Byla nábožensky založená? Chodili do synagogy?

I když jsem do té rodiny občas docházel, i za Protektorátu, nemohu říci, že by ta rodina byla ortodoxně nábožensky založena, protože ani jeden z poličských židů nenosil tu pokrývku hlavy, které se tuším říká jarmulka. U Kleinů ale dodržovali určité židovské svátky, a pamatuji se, že do školy, mám dojem, že to bylo o velikonocích, nám Ilona Kleinová přinášela macesy. Abychom ochutnali jejich vánoční nebo velikonoční pečivo.

Když to srovnáte ještě s těmi dalšími členy té židovské komunity, do jaké míry byli nábožensky založení nebo ortodoxní?

Poličští židé podle mého vědomí měli nějakou modlitebnu, která byla umístěna v domě v Masarykově ulici. A vstupovalo se tam ze dvorku. Jak velká byla, to nevím, a jak často se tam scházeli, to také nevím o tom. Ale žádný z těch poličských židů nebyl, řekl bych, příslušníkem takové té ortodoxní židovské větve, protože pokud šlo o jejich oblečení, chování a vystupování, tak se v ničem od ostatních poličských občanů nelišili. Ať už to byli Witzovi, Bergmanovi, několik rodin Kleinových, Edelovi... A další.

Čím si většinou vydělávali na živobytí nebo co dělali židé v Poličce?

Pan Witz a pan Bergman měli výrobu lihovin, dodávali to do obchodů, do hostinců a samozřejmě, že měli i drobný prodej, nebyla to restaurace, nebyl to hostinec, jenom jen jakási nálevna, kam si lidé mohli přijít na tu čtvrtku nebo osminku nějakého ostřejšího alkoholu. Výrobna pana Witze byla hned z kraje Palackého náměstí, v Tyršově ulici. A Bergmanova výrobna byla nedaleko nádraží. Pokud jde o pana Schlesingera, byl obchodníkem s konfekcí, Edelovi prodávali střížní zboží, a myslím, že ještě další z těch Kleinů měli obchody s těmi kůžemi a potřebami pro ševce. Těch Klenových tam byly tři nebo čtyři rodiny, v Poličce. No a potom, pokud jde po další, tak vím, že Deutsch, pan Deutsch, byl úředníkem v textilní továrně Feuerstein. Nejchudší z těch židů byli Beranovi, a ten mám dojem, že živil celou rodinu z nějakých příspěvků, které mu ti movitější souvěrci nebo spoluvěřci předávali. To byl jediný žid s českým jménem v Poličce, ovšem také nejchudší.

Jak velká mohla být komunita, kolik přibližně mohla mít členů?

Mám dojem, že všech těch příslušníků mohlo být tak kolem třiceti nebo něco přes třicet. Když vezmeme ty rodiny plus děti.

Vzpomenete si na nějaký výjev nebo událost, kdy by došlo k nějakým rozporům mezi tou židovskou komunitou a zbytkem obyvatelstva Poličky, před válkou?

Na žádnou takovou nepříjemnou událost se nepamatuji, a nikdy jsem se nesetkal s tím, že by židé byli vystaveni nějakým pomluvám nebo ústrkům ze strany toho poličského obyvatelstva. Vždyť mnohé ty rodiny tam žili v Poličce po několik generací.

Měl jste ještě nějaké židovské kamarády, kromě těch spolužáků, které jste zmínil?

Jeden čas jsem někdy kolem patnácti, šestnácti let začal chodit do oddílu skautů v Poličce, a vím, že mezi nás také chodili kluci Edelovi, s těmi jsem se normálně kamarádl a stýkal se, na těch našich vycházkách nebo výletech, a pamatuji se, že když jsme připravovali jako skauti nějakou besídku pro veřejnost, že jsme zkoušeli dokonce v bytě rodičů jednoho z těch mých kamarádů.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Jak to bylo s vašimi rodiči? Měli třeba nějaké kamarády nebo přátele mezi tou židovskou komunitou?

Pokud bych si vzpomínal, tak moje maminka byla dlouhá léta v domácnosti, protože jsme byli tři děti, a na Horním předměstí byla jen jedna jediná židovská osoba, myslím, a to byl svobodný mládenec, který žil sám, to byl jediný, s nímž jsme se stýkali, a to tehdy, když jsme mu šli prodávat králíčí kožky. Ale jinak můj otec, který pracoval na nádraží, se dostával do styku se svými židovskými spoluobčany, a pokud vím, tak někdy se zúčastňoval pohřbu, zemřel-li někdo z té společnosti židovské, a vždycky potom vyprávěl doma, jak vedení bohoslužeb židovských v jedné části centrálního hřbitova v Poličce ho dojímal, a zejména zpěvy, kterými byl mrtvý vyprovázen na poslední cestě.

Kde byl vlastně židovský... Kde byl židovský hřbitov v Poličce?

V Poličce jsou dva hřbitovy. Ten první, pocházející ještě ze středověku, je kolem kostela svatého Michala, a protože už nestačil kapacitou, tak za městem, nebo při cestě do Borového a do Hlinska, byl otevřen nový, velký hřbitov, kde je i obřadní síň. A část tohoto hřbitova už dávno před válkou byla vyhrazena právě pro tuto židovskou obec. A ze silnice vchod do toho židovského hřbitova byl vyznamenan nebo ozdoben takovou branou postavenou, která byla ovšem potom po druhé světové válce zbourána.

Ještě jak jste zmiňoval ty vaše kamarády ze skauta, můžete říci celá jejich jména, jak se jmenovali?

Na jména už se nepamatuju, to už je přeci jen velice mnoho let. Nevím, jestli mezi nimi nebyl také náš pozdější přítel, můj a vnukův, doktor Viktor Deutsch. Protože to byli tři kluci a jeden nebo dva z nich do toho skautu chodili taky.

Vzpomenete si, když v roce třicet osm došlo k záboru pohraničí, přišli do Poličky nějací uprchlíci, přistěhovalci ze zahraničí?

Do Poličky přišlo v roce třicet osm, když se okupovalo pohraničí, jenom několik málo rodin, já si pamatuju jen na jednu rodinu, která přijela v noci, v nákladním vagóně z České Lípy, tak je táta přivedl k nám, aby tam naseděli na nádraží. To byli manželé Chvátalovi. Na jiné rodiny se nepamatuju. Polička sama totiž byla obsazena nacistickým vojskem desátého října devatenáct set třicet osm, při obsazování toho pátého okupačního pásma, a hranice byly stanoveny od Siňského rybníka vzhůru k divadlu až na tu silnici směrem na Hlinsko. No, a protože součástí neobsazenou zůstalo jen dolní předměstí, a jinak město včetně hradeb a všechna předměstí včetně horního předměstí byla obsazena nacistickou armádou, tak poličské zastupitelstvo usilovným jednáním s představiteli německé armády dosáhli toho, že za tři dny Němci ustoupili a obsazeno potom zůstalo pouze Horní předměstí. Nezapomeňte, že v Poličce byla od roku dvacet čtyři obrovská muniční továrna, vojenská továrna číslo jedna, a o tu měli především zájem, aby k ní měli přístup. Proto byly hranice stanoveny tak, aby mohli z té obsazené části bez problémů do vojenské továrny zajíždět.

Vlastně vy jste popsal to soužití té komunity a zbytku Poličky jako poměrně harmonické, před válkou. Jak se proměnila situace židů po okupaci Československa?

Po okupaci Československa se ta situace židů postupně zhoršovala... Nemohu už si vzpomenout, v kterém roce začali zavírat krámy, začala být omezována jejich osobní svoboda... Mám dojem, že nejkrutější období začalo po nástupu Reinharda Heydricha do funkce protektora, který vydával jedno nařízení za druhým, takže židé byli prostě odsouváni nebo zařazováni mimo lidské společenství, byli mnozí, kteří se s nimi báli i stýkat. A pamatuji se, že když jsem chodíval ke Kleinům, už v době, kdy Ilona byla vyloučena ze školy, z gymnázia, tak jako ostatní židovské děti nesměly pokračovat ve studiu, tak jsem smluveným znamením klepal na dveře, aby mi otevřeli. A tam jsem chodíval jediné za tmy, večer. Ale když jsem tam jednou šel Riegerovou ulicí odpoledne a pan Klein stál venku, tak šel kolem jeden z obyvatel města, jmenoval se Hanus, a odplivl si dvakrát před panem Kleinem. To snad byl jediný projev místního fašisty, vyjadřujícího osobní nenávisť k židům.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Zmínil jste, že postupně po okupaci Československa, docházelo k různým omezením, které se týkaly židů. Zmínil jste, že ti vaši židovští spolužáci byli vyloučeni ze školy... Jaká další nařízení se jich týkala?

Těch nařízení byla celá řada a jistě jste o nich lépe informováni než já, kdybych je měl všechny vyjmenovat... Měli omezenou dobu, kdy smějí nakupovat, kdy... Že musí ve vlaku sedat do určitých vagonů vzadu, a tak podobně... Ovšem srovnávat Poličku, která měla asi čtyři nebo pět tisíc obyvatel s Prahou je naprosto vyloučeno. Takže ta omezení, která postihla židy velkých měst, se nevztahovala přímo na Poličku, protože ti naši spoluobčané s těmi židy styky stejně tajně udržovali, a když židé věděli, že půjdou na transport, tak si vzpomínám, že cennější věci se snažili ukrýt u svých přátel, třeba Bergmannovi všechno zlato a šperky předávali jedné poličské rodině. A stejně tak to asi probíhalo i v jiných rodinách.

Museli být nějak viditelně označeni? Museli mít nějaká viditelná označení na sobě?

Víte, že na to už se nepamatuji, protože na ulici jsme je nepotkávali už.

Vzpomenete si, od které doby, nebo jak dlouho po okupaci jste je přestával potkávat?

Těžko, těžko si vzpomínám. No muselo se to odehrát až kolem toho jednačtyřicátého, dvačtyřicátého roku.

Říkal jste, že měli vyhrazené jen určité hodiny přes den, kdy mohli vycházet ven. Vzpomenete si, kdy to... Jakých hodin se to týkalo?

Pokud jde o ty Kleinovi, tak přímo naproti byl obchod s potravinářským zbožím, to bylo přes ulici, oni tam nakupovali celý život, takže jistě měli možnost si nakoupit kdykoliv potřebovali. Hlavně když už obchod byl zavřený a mohlo se jít vedlejším vchodem do toho domu.

Z vašeho vyprávění je zřejmé, že jste udržoval blízký styk s tou rodinou Kleinových. Jak jste se vlastně dostal s nimi do styku nebo jak jste se s nimi spřátelil?

Ke Kleinovým jsem se dostal takovým způsobem, že moje maminka sloužila po válce v rodině Pospíšilových, kteří měli textilní obchod sousedící hned s domem Kleinových. A když potom paní Pospíšilová zůstala sama a Polička byla obsazena nacistickým vojskem, tak požádala mojí maminku, jestli bych se tam nemohl nastěhovat na tu dobu, než se ty situace vyjasní. A tím vlastně, kdy já jsem přišel do té Riegerovy ulice, jsem se dostal hned do sousedství Kleinových. A protože s Ilonou jsem se znal ze školy, no tak nebyl problém se dostat i k nim do domu a stát se tam ne pravidelným, ale alespoň občasným návštěvníkem po celou tu dobu, asi než odešli na transport, protože sám jsem pak byl zatčen gestapem osmnáctého srpna devatenáct set čtyřicet dva, takže pochopitelně ty osudy židů jsem tenkrát jako sedmnáctiletý chlapec na začátku okupace nesledoval.

Když jste docházel ke Kleinům, vzpomenete si, že by měli třeba něčeho nedostatku a žádali by vás o to, abyste jim třeba něco obstarali, za války?

Myslím, že oni netrpěli nedostatkem, jediné snad tou sociální izolovaností. A myslím si, že mě o nich nežádali nikdy.

Říkal jste, že v určitý moment museli židé zavřít jejich obchody, co se stalo s těmi obchody?

Myslím si, že v Poličce ty obchody zůstali zavřené, a nepamatuji si, protože už jsem tehdy v Poličce nebyl, zda je převzali někteří arizátoři, jak se tehdy říkalo. Ale dokud jsem byl v Poličce, tak ty obchody zůstávaly zavřené a neprodávaly. Je možné, že se těm svým bývalým zákazníkům ty zásoby co tam zůstaly, že se je snažili předat, zbavit se jich, aby to nepřešlo do cizích, do nepřátelských rukou.

Stýkal jste se ještě s nějakými dalšími židy za války, kromě té rodiny Kleinových?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Co chcete přesně vědět?

Jestli jste přicházel do styku ještě s nějakými dalšími židy, kromě té rodiny Kleinových?

No tak samozřejmě, tam u toho pana Schlesingera, tam se chodilo nakupovat, když člověk potřeboval něco na sebe, nebo u Edelů zase nějaká ta košile nebo něco podobného... Ale to byla opravdu jenom příležitostní setkání.

Říkal jste, že v určitý moment byli Kleinovi transportováni z Poličky. Když jste k nim docházel, bavili jste se někdy o tom, o jejich budoucnosti, a o nějakých obavách, co by je mohlo potkat?

Ty obavy projevovali, protože vím, že paní Kleinová mi ukazovala na pytel sušeného chleba, ona totiž chleba krájela na kostky, sušila ho, a říkala, že to si vezmou s sebou. Protože zřejmě už věděli nebo tušili, že z Poličky budou muset odejít. To je opravdu jediný otřesný zážitek na který si vzpomínám, když jsem ten pytel s těmi kostkami toho sušeného chleba viděl.

Vzpomenete si, v kterém roce to mohlo být?

No to bylo určitě před jejich transportem, předtím, než odjížděli z Poličky. Tak to byl rok čtyřicet dva, začátek, první pololetí.

Nějakým způsobem se s vámi rozloučili, předtím než byli transportováni? Dalí vám vědět, že půjdou?

Protože moje návštěvy u těch Kleinů byly nepravidelné takové, tak kdy dostali rozkaz odejít na transport, to už jsem nevěděl, a že bychom se byli nějak zvlášť loučili, na to se nepamatuji.

Kolik bylo transportů z Poličky?

No myslím, že jeden, maximálně dva, protože šlo o komunitu tři sta, maximálně tři sta třiceti lidí.

Vy jste viděl ten transport, nebo když byli nějakým způsobem shromažďováni k transportu?

Ty odchody na transport jsem neviděl, protože jsem bydlel přeci jenom dost daleko od města, od nádraží, ale zažil to můj otec, který na nádraží pracoval, ovšem nikdy jsme o tom s tátou, jak odjížděli, nemluvili.

Takže váš otec sám osobně viděl, jak odjížděli židé z Poličky?

Ano.

A kdy jste se dozvěděl, že zmizeli poličští židé?

No tak samozřejmě když jsem potom později, jako účastník odboje se zajímal o tyto věci, no tak to mohl být někdy tak červen, červenec devatenáct set čtyřicet dva. Ale už těmi daty si tak zcela jist nejsem. Přece jenom mně bude devadesát, už ta paměť tolik neslouží.

Zůstal někdo z té židovské komunity v Poličce, poté co ten transport nebo ty transporty odešly?

Podle Norimberských zákonů snad zůstala v Poličce Vladka Ostrá, což byla dcerka učitelky mateřské školy, jejíž tatínek byl žid. A jmenoval se dříve Scharfshutz, a pak si počestil jméno na Ostrý, tak ten odešel na transport, ale paní učitelka, ke které jsem i chodil jako dítě do mateřské školy, i s dcerkou zůstaly v Poličce. A pak mám dojem, že už to bylo už takové čtvrtinové židovství, by se dalo nazvat, paní Kuklové, která byla vdána, jako Kleinová se vdala za malíře pokojů Kuklu, ten byl potom zavřen s naší skupinou... No a z těch poličských židů zůstali naživu dva, kde válku přežili, o jednom to nevím, to je dnešní ředitel pivovaru pan Witz, a druhý, před několika léty zesnulý lékař druhé skotské divize doktor Viktor Deutsch, kterého jsem často i se svým vnukem navštěvoval. Když potom se vrátil po válce, když pominula ta vlna toho sionismu, tak se vrátil do vlasti, bydlel v ulici Miloslava Bureše,

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

pečovala o něho poličská rodačka Dráža Večeřová, byla svobodná... No a Viktor tak ve dvaadvadesáti svůj život v rodné Poličce skončil.

Takže pokud tomu správně rozumím, tak z těch poličských židů se vrátili pouze dva?

Ano.

Víte co se stalo, poté co byli odtransportováni židé, s jejich majetkem, s jejich domy? A byty?

Osobně si myslím, že to obsadili poličští občané, protože Němců bylo v Poličce tolik, že by to spočítla pomalu na prstech jedné ruky. A vím, že když Viktor Deutsch se po válce vrátil poprvé se podívat do Poličky, protože jinak měl bydliště v Birminghamu, tak se šel podívat do jejich bývalého bytu a říká, „Člověče, já jsem tam nenašel ani židli. No a ti lidé ho tam dost nepřátelsky přivítali, protože se domnívali, že se chce vrátit do bytu svých rodičů a kde vyrůstal, a že je chce vystěhovat. Tak je musel ujistit, že o to mu opravdu nejde. Ale byl z toho smuten, že po svých rodičích tam nenašel vůbec nic.

Byla třeba část toho majetku rozprodávána obyvatelům v Poličce?

To už vám neřeknu. Ve svých letech jsem o to tenkrát zájem neměl.

Jak se to válečné období dotklo té české populace v Poličce? Vy jste zmínil, že tam byl jistý kolaborant nebo fašista, který se jmenoval... Hanuš?

Tam měla fašistická organizace takovou malou základní organizaci, vím že jednou nebo dvakrát dokonce v Poličce na té schůzi v restauraci Střelnice mluvil Radola Gajda, který byl hostem majitele parní pily pana Pražana, při svých návštěvách v Poličce. A že celá řada místních, hlavně komunistů, pod okny hostince proti této schůzi bouřlivě protestovala, k čemuž jsme se samozřejmě i my, pár študáků z poličského gymnázia, ochotně připojili.

A to bylo ještě před válkou?

Ano, to bylo před válkou. To byl rok třicet osm, léto.

Kolik lidí kolabovalo s Němci v Poličce? Nebo jak vlastně silnou podporu měli Němci v Poličce za války?

Pokud vím, tak několik těch německých rodin bylo po válce v pětačtyřicátém roce zajištěno, byli ubytováni v sokolovně, a potom někam odesláni, ale to už nevím kam. Ale pokud jde o ty místní kolaboranty, tak se nepamatuji, že by byli někteří nějakým způsobem trestáni, protože o nějakou zjevnou kolaboraci tam jít nemohlo, s těmi několika málo Němci, kteří tam za války žili. Jenom vím, že jedno děvče ostříhali dohola potom, poněvadž chodilo s německým vojákem.

Vzpomenete si na jméno té dívky?

Víte, že už si nevzpomenu...

Jak se okupace dotkla vaší rodiny?

Okupace se naší rodiny dotkla v podstatě asi tak, že moje sestra po absolvování dvouleté rodinné školy, nebo jmenovalo se to Odborná škola pro ženská povolání, do které dojížděla do Skutče, byla nuceně nasazena o muniční továrny, kterou spravovala firma Škoda. A moje sestra ve svých osmnácti letech onemocněla v té muniční továrně tuberkulózním zánětem mozkových blan, za války zemřela, někdy v roce devatenáct set čtyřicet čtyři, a desátého ledna devatenáct set čtyřicet pět měla pohřeb. To snad jako nejtíže dolehlo na naší rodinu. Jinak si myslím, že když jsem byl v kriminále, tak rodiče bídu neměli, protože otec měl půl hektaru pole, tak vždycky nějaké brambory a žito na tom vyrostly.

Vy už jste se zmínil, že jste se zapojil do protinacistického odboje, můžete nám říci, jakým způsobem jste se zapojil do odboje?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Zapojil jsem se tím způsobem, že mě požádal můj spolužák Jarek Kopecký, zda bych mu nepomohl s rozmnožováním letáků. Že převzal cyklostyl a abych mu pomohl jednak s rozmnožováním a jednak s rozšiřováním těch letáků. A protože jsme bydleli pár desítek metrů od sebe, tak samozřejmě že jsem okamžitě souhlasil, sháněli jsme po různých prodejnách cyklostylový papír, a Jarek vždycky odněkud přinesl voskovou blánu s textem letáku a my jsme se s tím učili pracovat. Něco jsme pokazili také, samozřejmě, protože jsme neuměli s tím zacházet, tiskařskou čerň jsme potřebovali a podobně, a pak se podařilo jako řadu letáků vyrobit. Až po válce jsem se dozvěděl, že autorem textů byl odborný učitel Karel Krener, bývalý ruský legionář, že na voskové blány je psal další učitel měšťanky František Radiměštský, a že materiály byly také dodávány ilegální cestou přes litomyšlskou organizaci do Poličky. A protože tyto materiály převážel do Poličky mlékař, který vozil mléko nakoupené u sedláků v Lezňíku, tak pod sedačkou toho vozíku, kde byly konve s mlékem, to předával některým členům základní organizace komunistické strany, dokonce snad prý i ilegální Rudé právo. Ale to všechno vím už jenom z doslechu. Ale protože to nestačilo pro širší protiněmeckou propagaci, tak Jan Janele, majitel krámků na opravu radiopřijímačů a hodinek, obstaral nevím od koho, snad prý od nějakého Němce, ten cyklostyl, a dal ho organizaci k dispozici. A takhle jsme pracovali, řek bych, až do té doby, než byl spáchán atentát na Reinharda Heydricha, začalo zatýkání a popravky. Tak od Kopeckých jsme to s Jarkem přinesli někam k Procházekům, zakopali jsme to zabalené do nějakého materiálu, aby to nepoškodila voda, vlhkost, ale když zatýkání členů pokračovalo, tak já jsem potom ten přístroj vyzvedl, rozebral jsem ten cyklostyl na součástky, a naházet jsem je, asi čtrnáct dní před svým zatčením, do rybníka, do bahna, kterému rybníků se říkalo Mlejníček, protože patřil k mlýnu. No, a když mě zatkli, tak se ptali, kde je cyklostyl, protože oni si pro mě přišli sedmadvacátého srpna, když jsem doma nebyl, sháněl jsem zaměstnání v Praze, a hledali ten cyklostyl. A přišli s Kopeckým, s Jarkem, a ten mohl během té domovní prohlídky mé sestře říct, oč jde, a zhruba nastínit, co bude o mé činnosti vypovídat gestapu při výslechu. Bratr můj pro mě přijel do Prahy, že mě hledalo Gestapo, tak jsem se okamžitě vrátil, sedmadvacátého večer. No a osmadvacátého ráno už pro mě bratři Aschenbrennerové z pardubického Gestapa přijeli. No a samozřejmě jsem měl ještě čas se sestrou domluvit, která mě informovala o tom, co jí Jarek řekl, no a potom, při výslechu na Gestapu jsem se od toho neodchýlil. A odjížděl jsem v tom černém autě se zásadami, které jsem si vnitřně určil, že co o mé činnosti Gestapo neví, že ze mne nevytlučou, že čím méně toho budu o nějaké ilegální činnosti vědět, tím lépe pro mě, a nikoho z těch, s nimiž jsem spolupracoval a jejichž prostřednictvím jsme ty letáky rozšiřovali, neprozradím. A tyto tři zásady jsem neporušil a Gestapo ze mě nic nedostalo. Takže ta vlna zatýkání potom skončila, poslední zatčení byl, ovšem nikoliv mojí vinou, z té organizace, byli v září v roce čtyřicet dva, to asi šlo o dva nebo o tři lidi. To ovšem jen proto, že na podporu manželek zatčených dali nějaký finanční příspěvek, a někteří bohužel při výslechu mluvili víc, než museli, už ty metody, které Gestapo používalo, jimi otřásl natolik, že bohužel došlo k celé řadě zatčení, bohužel i zbytečných.

Byl jste potom propuštěn nebo odsouzen?

Z vězení Gestapa jsem byl potom na podzim roku devatenáct set čtyřicet dva převezen do Malé pevnosti v Terezíně, z Terezína jsem putoval do Einstelt Eins v Drážďanech, kde současně byla i popravčí komora, a věznice byla spojena s úřadem soudu a protektorátních státních zástupců. No a odtamtud jsem byl potom těsně před Vánocemi přeložen po výslechu u vyšetřujícího soudce do Einstelt Zwei na Matyldestrasse, to byla stará věznice. No tam byli většinou i staří bachaři, kteří pamatovali předhitlerovskou dobu, takže náš politické vězně přijímali, řekl bych, jako elitu. Neměli jsme s nimi problémy a oni s námi také ne. Dokonce málem jsem se s jedním z těch bachařů spřátelil, protože mu padl syn u Stalingradu, v mém věku, a občas si mne zval na kus řeči, když měl noční službu, z mé cely. A také jsem mu radil, jaký nápis by měl dát na pomníček svému synovi, který chtěl postavit jako symbol hrobu v Drážďanech, tak jsem mu doporučil verš Františka Hrubína „Kdo v srdcích žije, ten neumírá“, a to se panu Preugemu tak líbilo, že dokonce když jsem pak odcházel na transport do Litoměřic k vrchnímu zemskému soudu, tak se se mnou loučil a podal mi ruku.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Navštívil jste... Nebo – byl jste vězněn v řadě míst, v řadě věznic, zmínil jste i Terezín. Potkal jste někde během vašeho věznění židovské vězně?

S židovskými vězni jsem se setkal jen a jen v Malé pevnosti v Terezíně, protože oni byli umístěni v jedné cele, myslím, že to byla cela číslo sedm, odkud bylo nejbliž na první dvůr, kde se prováděly ráno a večer apely a kde se nastupovalo po světnicích. My jsme měli na označení na levé straně hrudi a na zádech hnědým trojúhelníkem, byli jsme převlečeni do uniforem československé armády bývalé, židé samozřejmě také, ale měli žlutou barvu, namalovanou žlutou hvězdu na prsou i na zádech. Protože velitel Malé pevnosti Jäckel prošel školením velitelů koncentračních táborů v Dachau, tak samozřejmě zařídil během existence Malé pevnosti, že se z toho policejního vězení pražského Gestapa stal jakýsi koncentrační tábor, odkud kolony vězňů rozjížděly se za prací do okolí, a jen část vězňů pracovala v bezprostřední blízkosti pevnosti. Při každém apelu musel velitel světnice hlásit, kolik vězňů je v cele. „Wie viel Haftlinge?“. A jenom žid, který hlásil stav světnice číslo sedm, musel udávat, kolik kusů vězňů. „Wie viel Stuck hat Er in dem Zimmer?“. Jednou se spletl, ten židovský vězeň, při večerním apelu a tak jako všichni před ním hlásili počet vězňů, tak on taky říkal počet Haftlinge, a byl zfackován.

Jaký byl počet těch židovských vězňů v cele?

Víte, pro mě je těžké to odhadnout, i když jeden čas ze začátku jsem pracoval v tom komandu nedaleko tábora, kde se kácely obrovité olše, které vyrostly v bývalých takových těch příkopech před pevností, a vykopávaly se pařezy a na lanech jsme to do těch svahů tahali. A potom se ty příkopy zavážely, zase se z toho dělalo pole, tak židé pracovali jenom v téhle venkovní, vedle té pevnosti, a vím, že Storck, který velel tomuto komandu pracovnímu, nás pobízel k většímu napětí pracovnímu klackem, a že nejvíc trpěli vždycky ti židé, kteří tam pracovali s námi. A mohlo jich být tehdy kolem deseti, dvanácti, víc tehdy asi sotva nás bylo.

Kdo to byl, ten Storck?

Storck to byl příslušník Sicherheitdienst, jeden z těch dozorců tam, nebo vedoucích činitelů, žejo. Protože na práce mimo tábor potom nás vodili vojáci SS, no a samozřejmě na čepici umrlčí lebka, no tak jak to bylo pro Sicherheitdienst typické.

Jak se choval k těm vězňům? Byl vůči nim nějakým způsobem násilný?

Především se nám všem sprostě nadávalo, to snad s výjimkou když jsem potom jezdil pracovat do Šichtových závodů v Ústí nad Labem, tak ti vojáci celkem s námi vůbec nekomunikovali, jenom nás hlídali. No a tam uvnitř pevnosti si třeba pamatuji, když jsme po apelu běželi z prvního dvora na druhý dvůr, kde jsem byl na cele čtyřadvacet, kolem dílen, které vedl Sicherheitsdienst Offizier, tam byli truhláři, takže Jackel s dlouhým klackem stál v bráně, a jak jsme přebíhali z prvního dvora na druhý, tak nás mlátil tím klackem a jen si pošťkával, „Sauvauf, Sauvauf, Sauvauf,“ což znamenalo „Stádo sviní“, nic jiného jsme pro velitele lágru nebyli. A když jsme tam přijeli, tak velitelem skladiště, kam jsme do pytle naskládali své civilní oblečení, a převlékali jsme se do uniforem a přezouvali, byl Vaholz, který nás takovým kyjem mlátil po zádech a řval a nadával. Takže bez toho se bytí neobešlo...

Zmínil jste, že...

Teda to převlékání.

Že ti židovští vězni bydleli na cele číslo sedm. Vy víte třeba, jak ta cela vypadala?

Já jsem měl dojem, že ta cela byla bez oken, že to byla v podstatě stáj pro koně kdysi, a že tam dokonce ani nebyly palandy pro všechny, a že se tam chodilo jako takovými širokými vraty, ani ne dveřmi. A protože vchod byl z takového tunýlku v hradbě na zahrady, a vedle bylo skladiště nářadí, lopat, rýčů, koleček, tak vím, že jsme denně museli dvakrát, nebo třikrát, čtyřikrát kolem projít, když

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

jsme tam byli ukládat nářadí, nebo jsme ho vyzvedávali. Někdy byly dveře otevřené, měl jsem dojem, že někteří z těch vězňů spali snad i na zemi.

Víte... Měl jste možnosti s těmi vězni promluvit?

Se židovskými vězni, to bylo vyloučeno. Za to byl okamžitě tvrdý trest, samotka, na betonu. Jakékoliv provinění i tohoto druhu tam bylo trestáno, nemilosrdně.

Víte, jaké byli národnosti? Jestli to byli čeští židé, nebo odněkud z ciziny?

To byli všechno čeští židé. Ti zahraniční byli pravděpodobně soustředěni v ghettu, a když jsme chodívali ráno na vlak do Litoměřic, tak u vchodu stáli dva čeští četníci a do toho dvora, do těch kasárenských objektů jsme viděli ze silnice, tak tam pohyb byl. Ale pochopitelně, jaké národnosti tam byli tenkrát ti židé, v roce čtyřicet dva, na podzim, to opravdu nevím.

Jak byli označeni, ti židovští vězni? Jak byli označeni židovští vězni?

Všichni žlutou hvězdou.

Měli i... Nějak se lišilo vaše oblečení od jejich?

Ne, vůbec ne. Všichni jsme měli uniformy bývalé Československé armády.

Když srovnáte třeba jejich fyzický stav oproti stavu ostatních vězňů, byli na tom nějak viditelně hůř?

Především na tom hůř byli tím, že byli víc bití při jakékoliv příležitosti. A vzpomínám si, že když jsem byl přeložen na transportní celu, před přesunem do Drážďan, že na té transportní cele jsem ležel vedle dvou židovských lékařů, kteří pravděpodobně tušili, kam jedou. Takže jsem se s nimi pokoušel navázat hovor, konverzovat, ale byli tak depresivní, že skutečně se mnou nechtěli vůbec hovořit.

Říkal jste, že židovští vězni byli bití. Vy sám jste byl svědkem jejich bití?

Svědkem jsem byl právě při práci v okolí Malé pevnosti... A tím, že když nás Storck poháněl holí k vyšší výkonnosti, tak že vždycky o něco víc dopadaly ty rány na záda označená žlutou hvězdou. Pořád mi ve vzpomínkách vyvstává jedna scéna, že jeden z těch židovských vězňů tam během toho pracovního nasazení zemřel. Nevím, jestli ho zabil Storck, nebo zemřel přirozenou smrtí, jenom mám pořád takovou matnou vzpomínku na to, že jsme ho odváželi na kolečku do pevnosti, když práce skončila. A hovořilo se o tom mezi vězni, že když tam zemřel někdo z židovských vězňů, že pro něho přijíždí komando z Terezína z ghetta, a že potom ten mrtvý je odvážen do krematoria. Ale to jsem neviděl, protože jsem byl celý den mimo pevnost.

Jak se chovali ostatní vězni k židům?

Myslím si, že jsme trpěli všichni stejně, takže až na jeden případ, o kterém jsem slyšel, zdůrazňuji, jen slyšel, jsme se všichni vězni k nim chovali slušně. A my jsme se po sokolském a legionářském způsobu navzájem oslovovali „Bratře!“ To, o čem se chci zmínit, se týkalo pana Kukly, který prý topil židovské vězně v těch opevňovacích kanálech, které tam byly podél pevnosti, dokonce i ve spláškách, které tam z pevnosti vytékaly, hrabičkami je tloukl... Nebo železnými hráběmi po hlavách, tak dlouho, dokud se neutopili, a měl za to zvýšený příděl jídla. To byl prosím jediný případ surového zacházení vězně se židovskými vězni, to jméno Kukla mi snad do smrti z paměti nevyjmí, ale nakolik byly ty informace, které jsem tam od spoluvězňů získal, slyšel, to nemohu potvrdit.

Když jsme zde byli před několika týdny u vás a bavili jsme se na vaše vzpomínky z období Druhé světové války, vyprávěl jste mi rovněž o panu Storckovi, o tom dozorci, a říkal jste, pokud si správně pamatuji, že tam měl na někoho házet hůl jako oštěpem. Je to tak, nebo si to špatně pamatuji?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Já mám dojem, že jsem toho byl svědkem. Ale v té době, když mě zavřeli, mi bylo devatenáct let, dneska mě je devadesát. Lidská paměť s věkem už přeci jenom selhává, ale ten dojem jsem měl, že tam k takové události došlo. Ovšem těch zážitků bylo tolik, a tak se na sebe kupily, že člověk jedno pro druhé zapomíná. Nezapomenu třeba na to, že jsem s univerzitním profesorem Vočadlo, který přednášel dějiny americké literatury na filosofické fakultě, rozhazoval dva dny hnůj na poli, tam, kde dnes před pevností je národní hřbitov. A že při rozhazování hnoje mě bavil o americké literatuře.

Jak jste byl dlouho v Terezíně?

V Terezíně jsem byl asi tak deset, dvanáct, čtrnáct týdnů. Poněvadž před vánočními svátky už jsem byl v Drážďanech.

Když jste pobýval v Terezíně, bavili se vězni o tom, co se děje v ostatních částech Terezína s židy?

O tom se nehovořilo, protože jsme měli především strašný hlad, a za druhé, kuřáci trpěli bídou a abstinenci příznaky, když si nemohli potáhnout. Tak si představte, že sbírali žluté uschlé listy z jírovce čili kaštanu, a protože pracovali někteří v továrnách, tak získali od Němců žvýkáci tabák. To si Němci, dělníci, vkládali do úst, a celý den to vlastně žvýkali. Tak tihle ti naši kamarádi máčeli to v hrnku ve vodě, ten žvýkáci tabák, pak do toho namáčeli ty listy, usušili je, a to si balili do jakéhokoliv kousku papíru, který sehnali, a to se snažili kouřit. Oheň se rozdělával tím, že měli dřívka, a v těch dřívkách měli zasazený kamínek, který se používal do normálních zapalovačů. A stačil malý střípek skla, a teď z kapes vytažali takové ty zbytky toho mouru, škrtili, a až to chytlo, tak k tomu honem s ústy, zapálenou cigaretu, přiložili se, a vdechovali. To byl strašný zápach, ale byl to kouř, který vdechovali.

Můžu se zeptat ještě na jednu věc, vy jste se stravovali společně všichni vězni i s těmi židovskými vězni nebo jak vlastně probíhalo stravování?

V Malé pevnosti byla kuchyně, kde jídlo připravovali a veky porcovali vězni, kuchaři, a jídlo se roznášelo do jednotlivých cel. Ráno byla jakýsi černá hořká káva, zřejmě z jakýchsi náhradních surovin, myslím, že i z pražených bukvic nebo z čeho, cikorky, a k tomu byl krajíček chleba. A protože patka jako vždycky vypadala, že je toho v té patce víc, tak se chleba rozdělával mezi vězně tak, že jsme se střídali. Střed, prostředek, patka, takže jednou za tři, za čtyři dny, už nevím, kolik to bylo dílů, na mě vyšla ta patka. A ve čtvrtek večer jsme večeri nikdy nedostávali.

Vy jste říkal, že jste byl souzen v Litoměřicích, kolik jste dostal let? Nebo jak vás odsoudili?

Za přípravu velezrady a nadřžování nepřátelským mocnostem v době války tři a půl roku. Stejně to bylo divadlo, o rozsudku bylo rozhodnuto někde jinde a předem, ovšem soud probíhal se vší parádou, předseda soudu, senátu, v červeném, rudém taláru, dva přísedící, advokáti, buď placeni rodinami, nebo ex offo, žejo... A byl jsem souzen v dubnu, byl jsem Angeklagter Nummer sieben, ne vierzehn, obžalovaný číslo čtrnáct, no... A tehdy už jsem německy tak, že jsem nepotřeboval tlumočnicka.

Dobrý. Já vám zatím děkuju za rozhovor, ještě se poradím s kolegy, jestli mají nějaké další dotazy. Takže zatím děkuju.

...

Takže po krátké pauze bych se vás rád zeptal ještě na dvě doplňující otázky. Když jsme tady byli naposledy před několika týdny, zmínil jste, že ten obchod s lihovinami převzal, poté, co ho musel opustit jeho židovský majitel, že ho převzal někdo jiný. Vzpomenete si, kdo to byl?

Pokud vím, tak do tohoto podniku, do té výroby v Tyršově ulici, přišel pan Slezáček, to byl vlastně strojvedoucí z poličského nádraží, a jeho manželka pocházela z židovské nebo položidovské rodiny Hermannových z Lezníka. Tak Slezáček to spravoval, než to bylo potom zase po válce znárodněno, tak

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

vím, že to vedl, ten podnik. A poslední příslušník té Witzovic rodiny, to je dnešní ředitel toho poličského pivovaru.

A takže pokud tomu správně rozumím, tak ten Slezáček měl za manželku židovku?

Já jsem považoval paní Slezáčkovou za židovku... Pavlíku...

Ne, ne, ne... Ona, ona byla transportována?

Nebyla, nebyla. Nevím jakým způsobem, ale válku přežila v Poličce.

Musela nosit...

Ne, právě protože nebyla uznána jako židovka, tak nenosila hvězdu.

Ještě mám jeden dotaz, říkal jste, že za vámi přijel do Prahy, nebo že vás informoval váš bratr o tom, že vás hledá Gestapo. Proč jste se tedy vrátil do Poličky, když vás hledalo Gestapo?

Do Poličky jsem se vrátil z toho důvodu, že jsem nechtěl vystavit své dva sourozence a rodiče nějakému pronásledování ze strany Gestapa, to byl jeden faktor, a za druhý, jsem neměl žádný spojení, jak se dostat z Protektorátu ven.

Tak já vám děkuji mnohokrát za rozhovor.

Tak. Já děkuji vám.